

ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษายุคดิจิทัล
BUDDHIST LEADERSHIP IN EDUCATIONAL MANAGEMENT
IN THE DIGITAL ERA

¹พระครูปริยัติรัตนลงกรณ์, ²พระครูภาวนาธรรมโฆสิต, ³อริย์รัช เลิศรวมโชค

⁴พระมหาจันทน์ สิริวณฺโณ (ผมไผ่) และ ⁵พระมหาประทีป อภิวัตโน

Phrakru Pariyat Rattanalongkorn, Phrakru Phawana Thammakosit,
Arithat Loesruamchok, Phramaha Jumnong Siriwunno (Pompai) and
Phramaha Prathip Abhivaddhano

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹arithat.loes@mcu.ac.th

Received : July 08, 2023; Revised: July 25, 2023; Accepted: August 21, 2023

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษายุคดิจิทัลต้องยึดมิติด้านจิตใจหรือวิญญาณเป็นสำคัญ โดยเฉพาะด้านคุณธรรมที่เน้นการทำความดีงามเพื่อผู้อื่นและเพื่อส่วนรวมเป็นหลัก บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษายุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธในทศตวรรษที่ 21 มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน ดังนี้ คือ 1) จักขุมา คือ การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองการณ์ไกล ประกอบด้วย สร้างวิสัยทัศน์ในองค์กรมี

¹ อาจารย์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

² อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

⁴ อาจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

⁵ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

ความรู้ความสามารถ มีการวางแผน มีแนวความคิดใหม่ๆ 2) วิรุโรร คือ จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญในงาน ประกอบด้วย ความหมั่นเพียรในการฝึกฝน มีเทคนิคและความถนัด มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์การทำงาน มีทักษะความชำนาญในงานมีความตั้งใจ อดทนต่อการทำงาน 3) ด้านนิสสัยสัมปันโน คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ ประกอบด้วย ความสุภาพอ่อนโยนเอาใจใส่ กระตือรือร้น มีใจผูกพันอยู่กับงาน สร้างมิตรภาพ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นการยกย่องให้เกียรติผู้อื่นและหลักพรหมวิหารธรรม 4) เพื่อนำพาองค์กรเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นองค์กรที่เป็นเลิศในการบริหารจัดการศึกษา ต่อไป เพราะในในยุคดิจิทัลจำเป็นที่จะต้องเข้าใจทิศทางการเปลี่ยนแปลง ของโลกในปัจจุบัน โดยการปรับองค์กรให้สามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว และทำให้องค์กรพร้อมที่จะเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ตลอดเวลา ภาวะผู้นำที่ดีคือ 1) การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพสูง 2) การแก้ปัญหา และการวางแผน 3)การกำกับกับการปฏิบัติงานและการสื่อสารที่ดี 4) การสร้างสัมพันธ์จัดการปัญหาความขัดแย้ง 5) การสร้างสังคมและการตัดสินใจ 6) การกระตุ้นจิตใจ การจัดการตนเอง และการใช้เทคโนโลยี 7) การเรียนการสอนแบบบูรณาการ 8) ความฉลาดทางอารมณ์ และ 9) การบริหารที่ยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์โดยบูรณาการ

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, การบริหาร, การศึกษา, ยุคดิจิทัล,

Abstract

Buddhist leadership in the management of education in the digital age must be based on the spiritual or spiritual dimension. especially the virtue which focuses mainly on doing good deeds for others and for the public. This article aims to study Buddhist leadership in educational management in the digital age. The study found that Buddhist Leadership in the Secondiyapapanika Sutra Which has 3 important components as follows: 1) Chakkuma is having a wide vision, looking far, consisting of creating a vision in the organization, having knowledge, ability, planning, having new ideas 2) Widuro is being able to manage business good Expertise in work, consisting of perseverance in practice Have technique and aptitude proficient work experience Have skills and expertise in the work with determination 3) Nissayasampanno: human relations consisting of gentleness, caring, enthusiasm, commitment to work, building friendships, helping others, honoring others and the four Brahmavihara principles.) to lead the organization to change effectively to become an organization of excellence in managing education in the future,

because in the digital age it is necessary to understand the direction of change. of the world today By adjusting the organization to be able to adapt quickly. And make the organization ready to learn new skills all the time. Good leadership is 1) Building highly effective teams 2) Problem solving and planning 3) Good governance and communication 4) Relationship building, conflict management, 5) social building and decision-making, 6) motivation self management and using technology, 7) integratedteaching, 8) emotional intelligence, and 9) management flexibility. and adjust according to the situation by integrating

Keywords : Buddhist Leadership, Management, Education, Digital Age,

บทนำ

การบริหารการศึกษา และการปรับตัวการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล เพื่อให้พลเมืองมีความสามารถ ปรับตัวเอาตัวรอดในโลกปัจจุบัน และในอนาคตที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคศตวรรษที่ 21 สามารถการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อแตกต่างและได้รับผลประโยชน์ก่อนและสามารถพัฒนาด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืนประกอบด้วยสมรรถนะในการยืดหยุ่นและปรับตัวต่อโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (Digital disruption) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นต้น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถริเริ่มและเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นประเทศไทยจึงต้องนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยในบริบทของประเทศไทยเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถตอบปัญหาความท้าทายที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่หรือเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง การพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจในประเทศ การบริหารจัดการการเข้าสู่สังคมสูงวัย การแก้ปัญหาคอร์รัปชัน การพัฒนาศักยภาพของคนในประเทศ ด้วยตระหนักถึงความท้าทายและโอกาสดังกล่าว รัฐบาลไทย โดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จึงได้จัดทำแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้ขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการผลักดันให้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศซึ่งรวมถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางความคิดในทุกภาคส่วน การปฏิรูปกระบวนการทางธุรกิจการผลิต การค้า และการบริการ การปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารราชการแผ่นดิน และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงมั่งคั่ง และยั่งยืนของประเทศไทยตามนโยบายของรัฐบาลใน

ท้ายที่สุด (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559: 2) กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศและการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก ทำให้สภาพแวดล้อมของการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบันและที่จะเกิดในอนาคต 20 ปีเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยสภาพแวดล้อมดังกล่าวเป็นทั้งเงื่อนไข ปัญหา ความท้าทาย ที่ประเทศไทยจะต้องเผชิญและแนวทางรองรับหรือแก้ไข ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาประเทศ หากประเทศไทยสามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้สามารถใช้ประโยชน์จากโอกาสเหล่านั้น ดังนั้น การที่จะพัฒนาไปสู่สังคมยุคดิจิทัลได้นั้นต้องมีผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีคุณธรรม และผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อพัฒนาองค์การทางการศึกษาให้ก้าวผ่านสังคมยุคดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพบรรลุตามเป้าหมายของแต่ละองค์กร

มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็เป็นองค์กรที่จะต้องปรับเปลี่ยนองค์กรเพื่อรองรับการบริหารในยุคดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการองค์กรจากการจัดลำดับคุณภาพของมหาวิทยาลัยในระดับประเทศ พบว่า มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยู่ในลำดับที่ 56 Personalized AI, Everywhere You Write (2023, Online) ซึ่งนัยยะหมายถึงการที่ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารทำให้งานที่รับผิดชอบประสบความสำเร็จ มีภาวะผู้นำที่ดีและเรียนรู้ถึงการจัดการและพฤติกรรมองค์การมีความรู้ในทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับภาวะผู้นำเป็นอย่างดี มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนภาวะผู้นำตามแนวคิดแบบเดิมมาเป็นภาวะผู้นำในยุคใหม่ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีจริยธรรม และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน

ผู้นำถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญของการบริหารจัดการองค์กร ซึ่งมีหน้าที่ตั้งแต่วางแผนและบริหารจัดการให้การดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย และมีหน้าที่กำหนดทิศทางที่ถูกต้องในการบริหารองค์กรเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังนั้น คุณลักษณะของการเป็นผู้นำผู้บริหาร หรือผู้จัดการที่ดี ประกอบด้วย 1) การใช้อำนาจอย่างเหมาะสม 2) มีความฉลาด (Intelligence) เป็นผู้มีความรู้ทางสังคมและใจกว้าง (Social Maturity & Achievement Drive) คือจะต้องมีความสนใจสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างกว้างขวาง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ต้องยอมรับสภาพการแพ้หรือชนะ ผิดหวังหรือสำเร็จ อีกประการคือ ผู้นำจะต้องมีความอดทนต่อความคับข้องใจ พยายามขจัดความรู้สึกต่อต้านสังคม มีเหตุผล มีความเชื่อมั่นและนับถือตนเอง 3) มีแรงจูงใจภายใน (Inner Motivation) ผู้นำจะต้องมีแรงขับที่ความท้าทายที่จะทำอะไรให้เด่นชัดเพื่อให้งานสำเร็จ และที่สำคัญคือผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูง เพราะความรับผิดชอบจะเป็นบันไดที่ทำให้ประสบความสำเร็จ 4) มีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Attitudes) ผู้นำต้องคิดและตระหนักอยู่เสมอว่าการทำงานเป็นทีมเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้งานสำเร็จ (พระครูโกศลธรรมานุ

สิทธิ และคณะ, 2562: 80) ดังนั้น ผู้นำที่ดีจะต้องมีทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเพื่อความสำเร็จของงาน สุรพล สุยะพรหม และคณะ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า การดำเนินงานบริหารจัดการในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นผู้นำระดับสูงสุด ระดับกลาง หรือระดับล่าง ที่ได้มาด้วยการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง คำว่าผู้นำมีความหมายหลายลักษณะแล้วแต่มุมมองและการนำไปใช้ บางคนมองความเป็นผู้นำในรูปของกระบวนการความฉลาดแหลมคม บางคนมองในรูปของบุคลิกภาพ บางคนเน้นด้านบทบาทการกระทำการประสานงาน การบังคับบัญชา การชี้แนะ การกระตุ้นทางปัญญา ซึ่งมีทั้งแนวคิดและหลักการในการบริหารงานและการกำหนดเป้าหมายหลักภารกิจขององค์กร เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการทำงาน

ดังนั้น ผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษา จึงมีความสำคัญต่อการบริหารงานองค์การในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในการเป็นผู้นำไว้หลายหลักธรรมด้วยกันเช่นทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหวัตถุ 4 สัมปยุตธรรม 7 และทศสุปปนิสสูตร ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวถือเป็นการสร้างเสริมภาวะผู้นำให้เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการทั้งสิ้น ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพื่อประโยชน์สุขแห่งหมู่คณะองค์กรสังคมอย่างมั่นคง และยั่งยืนตลอดไป ทั้งนี้เพื่อให้องค์การทางการศึกษาเพื่อให้องค์การมีความเป็นเลิศ และพัฒนาให้ทัน ต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงสนใจที่จะนำเสนอภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์การทางการศึกษา ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจประกอบด้วยความหมายของภาวะผู้นำ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำแนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธ คุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์การทางการศึกษาให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

ความหมายของภาวะผู้นำ

นักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ให้ความหมายของคำว่าภาวะผู้นำไว้ดังต่อไปนี้ ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลในการจูงใจ และปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในองค์การเข้าใจและมุ่งมั่นในอุดมการณ์ขององค์การ เพื่อให้องค์การสามารถดำเนินกิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สัมมา ธนินิธย์, 2556) ภาวะผู้นำ หมายถึง การใช้อิทธิพลของบุคคลหรือของตำแหน่งให้ผู้อื่นยินยอมปฏิบัติตามเพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มตามที่ได้กำหนดไว้หรือหมายถึงรูปแบบของอิทธิพลระหว่างบุคคล (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2552) ภาวะผู้นำ คือความเป็นผู้นำ หมายถึงคุณสมบัติอันพึงมีของผู้นำ ได้แก่ สติปัญญาความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ได้ชักนำคนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันสู่จุดหมายที่ตั้งงาม

อย่างถูกต้อง ชอบธรรม ดังนั้น องค์ประกอบภาวะผู้นำจึง ได้แก่ ตัวผู้นำ ผู้ตาม จุดหมาย หลักการ และวิธีการสิ่งที่จะทำและสถานการณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2540) ภาวะผู้นำมีทั้งสิ่งที่ติดตามตัวมาหรือเรียกว่า“แวว” สิ่งที่มาจากสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ ที่ค่อยๆ บั่นปรงแต่ขึ้นมา และสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ภาวะผู้นำของผู้นำไทยน่าจะมีคุณลักษณะ 5 ประการ เป็นส่วนประกอบ คือ สภาพจิตใจมั่นคง มีความเมตตากรุณา มีเจตคติมุ่งไปข้างหน้าสร้างสรรค์ทางแก้ไขปัญหา มีความสามารถทางการพูด และการแสดงออก เอาใจจริงเอาใจ และมีผลงาน (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2550) ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการกระตุ้น และใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ กระบวนการภาวะผู้นำประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การใช้อำนาจเพื่อให้กลุ่มทำงาน หรือมีการปฏิบัติตามเป้าหมายขององค์การ กระตุ้นสมาชิกขององค์การให้ทำงานจนบรรลุเป้าหมายส่งอิทธิพลต่อพลวัติหรือความเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม และต่อวัฒนธรรมองค์การ (Sergiovanni & Moore, 1989: 213) ภาวะผู้นำคือการเข้าไปมีอิทธิพล ชี้นำทิศทาง แนวทางการกระทำและแสดงความคิดเห็น (Lunenburg & Ornstein, 1996: 113) ภาวะผู้นำเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ(Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (SharedPurposes) (Daft, 2008: 4-5) ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการของกลุ่มที่มีคนเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างน้อย 2 คนซึ่งผู้นำจะต้องแสดงพฤติกรรมในการพยายามที่จะสร้างอิทธิพลเหนือคนอื่นๆ (Owens, 2001 : 236)

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำนักบริหารในเรื่องของการเป็นผู้นำ เกิดขึ้นตามลักษณะ แนวความคิดแตกต่างกันนักวิชาการ นักบริหารเหล่านั้นได้เสนอแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคำว่า ผู้นำ และภาวะผู้นำ ดังที่กล่าวมานักวิชาการ ยังเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ โดยพิจารณาจากปัจจัยสำคัญ และจุดเน้นที่แตกต่างกัน และทฤษฎีภาวะผู้นำเหล่านี้ มีอยู่มากมายในที่นี้จะเสนอเฉพาะทฤษฎีที่เห็นว่ามีประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนสมมติฐานต่างๆ ดังนี้ 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ จะมีลักษณะของบุคลิภาพที่ดี 2) ทฤษฎีทางสถานการณ์ (SituationistTheory) โดยมีสมมติฐานว่า บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าเกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ 3) ทฤษฎีการเป็นผู้ตาม (Fellowship Theory) โดยมีสมมติฐานว่าเครื่องบ่งชี้คุณภาพของผู้นำก็คือคุณภาพของผู้ตาม ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการประเมินคุณค่าของผู้นำคือ การวิเคราะห์ ผู้ตามนั่นเอง และ 4) ทฤษฎีของผลรวม (Eclectic Theory) ทฤษฎีนี้ เกิดจากการนำเอาคำอธิบายของทฤษฎีทั้ง 4 ข้างต้นมารวมกัน เพื่อจะทำการอธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหนึ่งบุคคลใดมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่า โดยพยายามที่จะ

ทำให้สมาชิกขององค์กร ประพฤติไปในทิศทางที่จะทำให้องค์กรนั้นๆ บรรลุถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ (Ralph M. Stogdill, 1976)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึงกระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพล หรืออำนาจหน้าที่ ในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพทั้งการชักนำ และการชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยความสะดวกเพื่อโน้มน้าวจิตใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุดให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กร บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันในการถ่ายทอดแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการในการจูงใจ และปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจงานขององค์กร เพื่อให้ องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ใน การบริหารงาน

การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

เมื่อกล่าวถึงลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาหรือหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นหลักการสำคัญในการปกครองดูแล และบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ มวลชน สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคงยั่งยืนตลอดไป ผู้นำนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล หรือรู้จุดมุ่งหมาย จะทำอะไรต้องมีแผนการหรือเป้าหมาย ย่อมจะทำให้หมู่คณะดำเนินไปได้โดยสวัสดิภาพ การวางแผนงานได้ก่อนแล้วเดินตามลำดับของงาน ผลก็คือ จะไม่มีข้อผิดพลาดไม่ติดขัดในการทำงาน หรือในการทำงานเป็นคณะทุกคนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง งานก็จะประสบความสำเร็จได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ผู้นำเกิดความสบายใจที่มีส่วนช่วยให้งานส่วนรวมประสบผลสำเร็จ พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำไม่น้อย โดยมีคำสอนที่พูดถึงลักษณะคือเครื่องหมาย หรือ สิ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏใน สังฆโสภณสูตร จตุกกนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงถึงลักษณะของผู้นำไว้ดังมีข้อความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้ เป็นผู้เยียบแหลม ได้รับแนะนำดีแล้ว เป็นผู้แก่กล้า เป็นพหูสูตร เป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม 4 จำพวกเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย คือภิกษุ 1 ภิกษุณี 1 อุบาสก 1 อุบาสิกา 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แล เป็นผู้เยียบแหลม ได้รับแนะนำดีแล้ว เป็นผู้แก่กล้า เป็นพหูสูตร เป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 21/7/7) ในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดง ลักษณะของผู้นำในทางพระพุทธศาสนาว่า ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) เป็นผู้แก้ปัญหาเยียบแหลม 2) เป็นผู้ที่ได้รับคำแนะนำดีรวมถึง

เป็นผู้มีระเบียบวินัยดีด้วย 3) เป็นผู้แก้แค้น 4) เป็นพหูสูต 5) ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควรอย่างเหมาะสม

พระพุทธศาสนาปัจจุบัน ทั้งในสังคมไทย และสังคมอื่น ที่นับถือพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับปัญหา คือปัญหาท้าทายที่เกิดจากภายในหน่วยงาน ซึ่งเกี่ยวกับรูปแบบบรรทัดฐาน ข้อปฏิบัติ สถานภาพตำแหน่ง หน้าที่หรือบทบาทซึ่งผู้มีตำแหน่งในหน่วยงานจะต้องปฏิบัติ ส่วนประกอบที่สำคัญก็คือหลักคำสอนในพระไตรปิฎกของพระพุทธเจ้าและพระสาวกรวมทั้งด้านพิธีกรรมศาสนสถาน และแนวคำสอนอื่นๆ ที่พุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาจะพึงปฏิบัติต่อกันทั้งพระภิกษุสามเณรภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เป็นปัญหาท้าทายที่เกิดจากบุคลากรในพระพุทธศาสนา (นิติรัฐ วรรณวิริยวัตร, 2552)

ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาหรือหลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นหลักการสำคัญในการปกครองดูแล และบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ มวลชน สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป (ทัชชกร แสงทองดี, 2562: 143) ผู้นำนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล หรือรู้จุดมุ่งหมายจะทำอะไรต้องมีแผนการ หรือเป้าหมายย่อมจะทำให้หมู่คณะดำเนินไปได้โดยสวัสดิภาพ การวางแผนงานได้ก่อนแล้วเดินตามลำดับของงาน ผลก็คือ จะไม่มีข้อผิดพลาดไม่ติดขัดในการทำงานหรือในการทำงานเป็นคณะ ทุกคนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียงงานก็จะประสบความสำเร็จได้ผลดีมีประสิทธิภาพ ผู้นำเกิดความสบายใจที่มีส่วนช่วยให้งานส่วนรวมประสบผลสำเร็จ (ทัชชกร แสงทองดี, 2562: 143)

พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำไม่น้อย โดยมีคำสอนที่พูดถึงลักษณะคือเครื่องหมาย หรือ สิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏใน สังฆโสภณสูตรจตุกกนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงถึงลักษณะของผู้นำไว้ดังมีข้อความว่า “ ในธรรมวินัยนี้ 1) ภิกษุผู้เฉียบแหลมได้รับคำแนะนำดีแก้แค้น 2) เป็นพหูสูต ทรงธรรมปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม 3) ภิกษุณี ฯลฯ 4) อุบาสก ฯลฯ 5) อุบาสิกาผู้เฉียบแหลมได้รับคำแนะนำดีแก้แค้น 6) เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม 7) ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แลผู้เฉียบแหลม ได้รับคำแนะนำดีแก้แค้น 8) เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมทำหมู่ให้งาม” ในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดง ลักษณะของผู้นำในทางพระพุทธศาสนาว่า ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) เป็นผู้แก้ปัญหาเฉียบ

แหลม 2) เป็นผู้ที่ได้รับคำแนะนำดี รวมถึงเป็นผู้มีระเบียบวินัยดีด้วย 3) เป็นผู้แก้แค้น 4) เป็นพหูสูตร 5) ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่ถูกที่ควรอย่างเหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540)

หลักธรรมของผู้นำเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหจริยธรรมของผู้นำเนื่องจากเป็นหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านผู้นำผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่างๆ ซึ่งผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีหลักธรรมในการเป็นผู้นำและคุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นหมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางเป้าหมายเอาไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (พระพุทธศาสนา และคณะ, 2561: 107) พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญในการเป็นผู้นำไว้หลายหลักธรรมด้วยกันเช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหวัตถุ 4 สัมปติธรรม 7 และทศพิธราชธรรม เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวถือเป็น การสร้างเสริม ภาวะผู้นำให้เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหาร ารจัดการทั้งสิน ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัย ธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพื่อประโยชน์สุขแห่งหมู่คณะองค์กรสังคมอย่างมั่นคง และยั่งยืนตลอดไป (พระพรหมคุณาภรณ์(ปอ ปยุตโต), 2545: 96-98) รายละเอียดของหลักธรรมที่นำมาใช้มีดังนี้

1. ทศพิธราชธรรม คือ จริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ 2) ศีล คือ ความประพฤติดีงาม 3) บริจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ 4) อาชวชะ ความซื่อตรง 5) มัททวะ ความอ่อนโยน 6) ตปะ ความทรงเดช 7) อักโกธะ ความไม่โกรธ 8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน 9) ขันติ ความอดทน 10) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

2. หลักพรหมวิหาร 4 หมายถึง คุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่ หรือผู้ประเสริฐเป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข โดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุขไม่ทุกข์ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตา ซึ่งมีอาการพลอยยินดีและเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็อุเบกขา คือ อยู่เฉยๆ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2543) กล่าวโดยสรุป หลักพรหมวิหาร 4 คือ หลักธรรมสำหรับผู้ที่มีใจเป็นพรหม เป็นบุคคลประเสริฐในฐานะผู้ให้ที่ให้ความรักความสงสาร ความยินดี และการวางเฉย สำหรับผู้อื่นที่หมายถึงคนทุกๆ ระดับ เพื่อสร้างสันติสุขแก่สังคม

3. หลักธรรมาธิปไตย คือ หลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาและด้านการเมืองการปกครองมี 3 ประการ ได้แก่ 1) ธรรมฐิติ: ตั้งมั่นอยู่ในธรรม หมายถึง ผู้ปกครองประเทศจะต้องตั้งมั่นในธรรมเพื่อบริการประเทศ 2) ธรรมนิติ: ระบบที่เป็นธรรม หมายถึง ผู้เข้าสู่ตำแหน่งการปกครองจะต้องเข้ามาด้วยระบบที่เป็นธรรมบัญญัติกฎหมายที่ชอบธรรมเป็นกลางไม่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล 3) ธรรมมติ: มติที่เป็นธรรม หมายถึง การตัดสินใจสิ่งอื่นใดที่จะส่งผลกระทบต่อสังคม ต้องอาศัยมติของสังคมที่ชอบธรรมได้แก่ความเห็นของประชาชนเป็นหลัก เพื่อรักษามิตรภาพ ภารดรภาพ สิทธิเสรีภาพของประชาชน (สุริยารักษ์เมือง, 2561: 150)

4. สังคหัตถ์ 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเกื้อกูลหรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้มิใช่สิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าววิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้นจะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้เว้นจากการพูดเท็จเว้นจากการพูดส่อเสียดเว้นจากการพูดคำหยาบเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ 3) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543)

5. สปัปฺริสธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี สปัปฺริสธรรม ได้แก่ ฐัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุอรรถัญญตา เป็นผู้รู้จักผลอรรถัญญตา เป็นผู้รู้จักตนมัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณกาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาลปริสสัญญตา เป็นผู้รู้จักบริษัทบุคคลัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล (อนงค์ภัทร์ ทรัพย์กนกมาศ และคณะ, 2562: 31-33)

6. ทุติยปาปณิกสูตร หลักพุทธธรรม ก็สามารถทำให้เกิดภาวะผู้นำในองค์กรทางการศึกษา ประกอบด้วย จักขุมา หมายถึง ปัญญามองการณ์ไกล ซึ่งก็คือการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ วิจิโร หมายถึง จัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี (ทัชชกร แสงทองดี, 2561: 148)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์กรทางการศึกษา จึงมีบทบาทที่สำคัญของผู้นำองค์กรทุกองค์กร ซึ่งผู้นำที่มีภาวะผู้นำตามแนวพุทธ คือซึ่งได้แก่ ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย สังคหัตถ์ 4 สปัปฺริสธรรม 7 และตุติยปาปณิกสูตร เป็นบุคคลที่จะนำพาองค์กรไปสู่

เป้าหมาย แต่ในยุคดิจิทัลนักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีต้องสร้างภาวะผู้นำ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทุติยปาปณิกสูตร ดังนี้ 1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการไกล 2) วิธูโร หมายถึง การจัดธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน 3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง ฟังพาด้ายคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี หลักของผู้บริหารหรือผู้นำ มีดังนี้คือ 1) หัวการเมือง หมายความว่า หัวรอบรู้ เข้าใจปัญหาทุกรูปแบบ และพยายามที่จะสรรหาวิธีการที่จะแก้ปัญหา ล่วงหน้า ในความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง นั่นคือ รู้เรื่องที่ คิด รู้จิตที่แท้ รู้คำที่ผู้ รู้จุดประสงค์ รู้ตรงความจริง รู้สิ่งทั้งปวง 2) ล้นการพูด หมายความว่า พูดได้ และพูดเป็น เป็นประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฟังแล้วสบายหู ดูแล้วสบายตา พาให้ สบายใจ เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์พัฒนา 3) กุศลโลบาย หมายความว่า วิธีการอันชาญฉลาดในการ บริหารงาน บริหารบุคคล พัฒนาระบบการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุ เป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคล ที่จะมาทำงานและตรงตามเป้าหมาย

บทสรุป

จากการศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษายุคดิจิทัล ผู้นำในยุคดิจิทัลจำเป็น ที่จะต้องเข้าใจทิศทางการเปลี่ยนแปลงองค์กร โดยการปรับองค์กรให้สามารถปรับตัวได้อย่าง รวดเร็ว และทำให้องค์กรพร้อมที่จะเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ตลอดเวลา หมายความว่า องค์กรต้องม ีความคล่องแคล่วมากขึ้น และผู้นำต้องพร้อมที่จะลงมือเปลี่ยนองค์กรด้วยตัวเองดังเช่นภาวะผู้นำ แบบเหนือชั้นตามแนวพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลที่ประกอบด้วย 1) ค่านิยม 2) เจตคติ 3) พฤติกรรม ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้น จำแนกเป็น 5 องค์ประกอบ คือ จิตวิญญาณของความเป็นผู้นำ วิสัยทัศน์ จริยธรรม การให้บริการ และสมรรถนะของผู้นำ เป็นรูปแบบภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นด้านจิตใจ หรือ จิต วิญญาณ ที่ครอบคลุมด้านความคิด ได้แก่ สติสัมปชัญญะ ด้านความรู้สึกรู้ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ต่างๆ และด้านจิตใจ ได้แก่ ความศรัทธา เป็นต้น สำหรับผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา ภาวะ ผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในการบริหารงานอย่างมี ศิลปะทั้งการบอกและชี้แนะ สั่งการหรืออำนวยการเพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติ หน้าที่ให้ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันโดยบูรณาการหลัก พุทธธรรม เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินกิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธด้านหลักธรรมทศตยปาปณิกสูตรซึ่งเป็นปัจจัยในการสร้าง ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมก็สามารถทำให้เกิดภาวะผู้นำในองค์กรทางการศึกษาประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์การมีความเชี่ยวชาญ การมีมนุษยสัมพันธ์ยอมนำมาซึ่งการสร้างภาวะผู้นำตามหลัก

พุทธธรรม จักรขุมมา หมายถึงปัญญามองการณ์ไกล ซึ่งก็คือการมีวิสัยทัศน์ของผู้นำ วิจิโร หมายถึงจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านนิสสัยสัมพันธ์โนหมายถึง ฟังพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี (ทัชชกร แสงทองดี, 2561: 146-148) สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมฐิติญาณ (2552: 39) ที่กล่าวว่า หลักของผู้บริหารหรือผู้นำ มีดังนี้คือ 1) หัวการเมือง หมายความว่า หัวรอบรู้ เข้าใจปัญหาทุกรูปแบบ และพยายามที่จะสรรหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ในความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึงเอาการรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง นั่นคือ รู้เรื่องที่คิด รู้จิตที่ทำ รู้คำที่ผู้ รู้จุดประสงค์ รู้ตรงความจริง รู้สิ่งทั้งปวง 2) ลีนการพูด หมายความว่า พูดได้และพูดเป็น เป็นประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฟังแล้วสบายหู ดูแล้วสบายตา พาให้สบายใจ เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์พัฒนา 3) กศุ โลบาย หมายความว่าวิธีการอันชาญฉลาดในการบริหารงาน บริหารบุคคลพัฒนากระบวนการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคล ที่จะมาทำงานและตรงตามเป้าหมายขององค์การบริหารหรือผู้นำที่มีภาวะผู้นำควรคำนึงถึงการบูรณาการหลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์การตามความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่และสภาพแวดล้อมขององค์การนั้นๆ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการองค์การให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- ทัชชกร แสงทองดี. (2561). *คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ*. วารสารวิจัยวิชาการ. 1(3), 137-149.
- ทัชชกร แสงทองดี. (2562). *องค์ประกอบของภาวะผู้นำในองค์กรเชิงพุทธ*. วารสารวิจัยวิชาการ. 2(1), 135-148.
- นิติรัฐ วรณวิริยวัตร. (2552). *การบริหารงานแบบพุทธวิธีของโรงเรียนพระปริยัติธรรม*. *อำเภอเมืองเชียงใหม่*: เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูโกศลธรรมมานุสสิฐ และคณะ. (2562). *ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคไทยแลนด์ 4.0*. วารสารศิลปศาสตรราชชมงคลสุวรรณภูมิ, 1(1), 77-88.
- พระครูวิวัฒน์ธรรมานุกุล (ออด ธมฺมปาโล). (2561). *กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนตามหลักพรหมวิหารธรรม*. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 16(2), 227-237.
- พระธรรมฐิติญาณ. (2552). *ธรรมฐิติญาณสูตร*. ร้อยเอ็ด: ทนใจการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์ไทย.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สือตะวันจำกัด.
- พระพุทธิสาสน์ พานิชโกไคยนันท์ และคณะ. (2561). รูปแบบพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ไทยในศตวรรษที่ 21. *วารสารรัชต์ภาคย์ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 12(27), 101-116.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2550). *แผนที่ความดีฉบับไพบูลย์วัฒนศิริธรรม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2543). *รวมธรรมะ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งมหาชน.
- สัมมา รณินิธย์. (2556). *หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีจำกัด.
- สุรพล สุษะพรหม และคณะ. (2555). *ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุริยา รักษาเมือง. (2561). *ธรรมาธิปไตย : อุดมคติเพื่อการสร้างความสมดุลแห่งอำนาจ ในการปกครองรัฐ*. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 7(4), 150-157.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2552). *ภาวะผู้นำประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษาหน่วยที่ 5-8*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อนงค์ภัทร์ ทรัพย์กนกมาศ และคณะ. (2562). *รูปแบบการบริหารธุรกิจของห้างสรรพสินค้าตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา*. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 6(6), 3172-3187.
- Daft, R.L. (2008). *The Leadership Experience*. 4th Ed. Thomson Corporation: Stamford.
- Lunenburg, Fred and C. Ornstein Allan. (1996). *Educational Administration : Concepts and Practices*. 2nd ed. New York: Wadsworth Publishing Company.

Owens, R.G. (2001). *Organization Behavior in Education*. 7th ed. Boston: Ally's Bacon.

Ralph M. Stogdill, (1967). *Personal Factor Associated with Leadership Survey of Literature inLeadership*. New York: Marryland Penguin Books.

Ranking WEB OF UNIVERSITIES. (2023). *Mahachulalongkornrajavidyalaya University*. Searched 26 August2021. From [https://www.webometrics.info/en /detalles/mbu.ac.th](https://www.webometrics.info/en/detalles/mbu.ac.th)

Sergiovanni, T.J., and Moore, J.H. (1989). *Schooling for Tomorrow*. Boston: Allyn and Bacon.